

УДК 373.5.016:811.161.2

Гордієнко О. А.

к.п.н., доцент,

доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ВПРАВ

В Державному стандарті початкової освіти, чинних навчальних програмах як один із провідних напрямів розвитку особистості молодшого школяра виділяється мовленнєвий розвиток. Адже від рівня розвитку мовлення багато в чому залежить загальний розвиток дитини, формування її світогляду, майбутня самореалізація. Складовим компонентом мовленнєвого розвитку є розвиток діалогічного мовлення.

Широкому колу питань розвитку вміння будувати усні зв'язні висловлення присвятили свої наукові дослідження Р. Боскіс, І. Соколянський, Є. Членова, М. Ярмаченко та ін. Питання впливу різних методів та засобів на розвиток діалогічного мовлення в молодших школярів стали об'єктом уваги в дослідженнях Ю. Галецької, С. Горбань, І. Гречишкіної, О. Полєвікової, Т. Поніманської та ін. Широко представлено різноаспектні дослідження діалогічного мовлення в доробках І. Борецького, А. Загнітко, Т. Кравченко, С. Куранової, Н. Скрипник, І. Хом'як та ін., які розглядають структуру, мовні засоби діалогу, стратегії поведінки учасників діалогу [1; 2; 3; 5].

Дослідники підкреслюють, що молодший шкільний вік є сенситивним періодом для активного розвитку як монологічного, так і діалогічного мовлення, що формується в тісному взаємозв'язку мовного і розумового розвитку. Проте в теорії та практиці початкової освіти відсутній достатній досвід проектування та реалізації комплексу спеціальних вправ, які сприяють формуванню умінь діалогічного мовлення школярів. У становленні особистості та її відповідних компетентностей провідну роль відіграє спілкування: "Спілкування, взаємодія з іншими... є надзвичайно важливою потребою" [4, с. 50]. Тому навчання мові має відбуватися саме на комунікативній основі, а основною формою комунікації є діалог. В наукових джерелах діалогічне мовлення розглядається як форма мовленнєвого спілкування у вигляді висловлювань двох і більше співрозмовників з окресленої теми [1, с. 40].

Розвиток діалогічного мовлення передбачає набуття комплексу умінь, що складається з компонентів: 1) мовний – уміння використання елементів мовлення (слів, реплік, виразів, етикетних формул, неповних речень тощо) з дотриманням мовних норм; 2) комунікативний – уміння налагоджувати контакти, комунікувати зі співрозмовником, відчувати емпатію (використання звертань, правильна інтонація, дотримання доречних пауз, логічних наголосів у мовленні, розвинене чуття такту);

3) ситуативний – уміння враховувати ситуацію спілкування, яке має вирішальну роль у побудові діалогу.

Системне навчання діалогу в початковій школі може бути здійснене у послідовності: 1) Навчання діалогічного спілкування у межах елементів діалогу (лексичні завдання, спрямовані на доповнення, розширення, уточнення та активізацію лексики). Словникові завдання призначені для формування та розвитку активного розмовного словника молодших школярів. Кожна структура має певне смислове значення, а саме привітання, прощання, здивування, радість, спонукання до дії тощо. 2) Завдання на репродуктивне діалогічне мовлення. Текст типового діалогу складається з реплік, які чітко виражають комунікативний план і по суті є зразками розмовного спілкування. Типовому діалогу мають передувати тема та опис ситуації. Так, дуже зручно, працюючи з казками, пропонувати дітям відтворювати діалоги персонажів казок. 3) Завдання на продуктивне діалогічне мовлення (тобто мовленнєву творчість), які впритул підводять учнів до природних умов спілкування.

У процесі виконання вправ в учнів активізуються вже набуті мовленнєві навички і сам процес занять перетворюється на цікаву для дітей гру, учасники самі виявляють інтерес до мовленнєвої взаємодії з партнерами за грою. В свою чергу вчитель повинен підтримувати, розвивати та доповнювати словниковий запас школярів для кращого його розвитку. Для формування умінь діалогу використовуються вправи у формі гри, розповіді, переказів художніх творів, декламування віршів, складання дитячих оповідань. Ще одним засобом для розвитку діалогічного мовлення є словесне доручення, після виконання якого учень поспішає повідомити про результат виконання, вступає в діалог, що дає зворотній зв'язок. Широко використовуємо візуалізацію, наприклад, спеціально дібраний малюнок або серію малюнків.

Отже, для того, щоб всебічно здійснювати навчання діалогу, важливо зосереджувати увагу молодших школярів на ситуації спілкування, інтонації, формі побудови реплік, навчати творчо підходити до виконання завдань. Учні залучаються в діяльність, яка відповідає їх інтересам та рівню розвитку, що задовольняє їх особистісні запити.

Список літератури

1. Брецько І. І., Кравченко Т. М. Діалогічне мовлення – основа для розвитку здібностей міжособистісного спілкування. *International scientific journal*. 2016. № 1. С. 39–42.
2. Загнітко А. П. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія. Донецьк: ДонНУ. 2006. 338 с.
3. Куранова С. І. Основи психолінгвістики: навч. посіб. Київ: ВЦ "Академія". 2012. 208 с.
4. Кучерук О. Розвиток риторичної компетентності студентів-філологів у процесі риторичної освіти. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі* : зб. наук. праць (за мат-ми Всеукраїнської

науково-практичної Інтернет-конференції 23 квітня 2015 р.) За ред. проф. К. Я. Климової. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2015. С. 50–53

5. Скрипник Н. І., Хом'як І. М. Лінгвофілософські засади концептуалізації поняття “мовлення”. *Publishing House “Baltija Publishing”*. № 4. 2021. С. 89–102.